

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07 MAYIS 2017

CİLT 1

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)
978-605-4697-07-6 (1.c)

Aralık 2017, Kastamonu
Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

BAZI ÇAĞDAŞ TARTIŞMALAR AÇISINDAN MÂTURİDÎ'NİN TEVÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN'I

İshak ÖZGEL¹

Özet

Çağdaş dönemde İslam inanç esasları etrafında muhtelif tartışmalar yaşanmaktadır. Birçoğu geçmişte i'tikadî mezhepler arasında ihtilafa yol açmış olan bu meseleler akıl ve vahiy ikilemi arasında ele alınmış, farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün de aynı meselelerin tartışılmasına devam edilmektedir. Bu tartışmalarda geçmiş birikimden kapsamlı bir şekilde istifade edilmediği görülmektedir. Meselâ İmam Mâturidî'nin bu konulara dair yorumları ve metodu İslam Dünyası'nda yeterince ve gereğince işlenmemektedir.

Tebliğimizde özellikle ülkemizde son zamanlarda yoğun olarak tartışılan meselelerden iki tanesi mu'cize ve şefaathat doğrudan Mâturidî'nin eseri olan *Tevîlâtü'l-Kur'ân* esas alınarak bir yandan onun yorum yöntemi açısından diğer yandan da çağdaşçı yorumlarla mukayese edilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Mâturidî, Mu'cize, Şefaathat.

Abstract

Ta'wilat al-Qur'an of al-Mâturidî through Some Contemporary Disputes

In modern era, there have been several disputed topics going around Islamic creeds. Many of such topics that caused the rise of controversy among Islamic theological schools in the past are now disputed in terms of the relation between reason and divine inspiration and eventually unprecedented results arise from such disputes. However, it seems that the Islamic heritage is not taken into consideration well enough in these modern era disputes. For instance, Imam al-Maturidi is not referred adequately today due to the fact that his thoughts, approaches and method on such topics are not studied sufficiently in the Islamic world.

In this paper, topics such as miracle, intercession which are widely disputed particularly in Turkey will be examined with special reference to *Ta'wilat al-Qur'an* of al-Maturidi. Referring to *Ta'wilat* is also significant to detect the early views of the Maturidi theological school as it evolved and changed in the course of time. This paper also intends to contribute to the contemporary disputes in terms of methodology and to compare his ideas to modern interpretations.

Key Words: Mâturidî, at-Tavilat, Miraculus, Intercession.

Giriş

İslam düşüncesi dinamik ve gelişmeye müsait bir yapıya sahiptir. Bunun en temel nedeni referans kaynağı olan Kur'ân'ın üslubudur. Zira Kur'ân yapısı gereği indiği dönemden günümüze kadar farklı açılardan tefsir edilmiştir. Her dönemde Kur'ân'ın yeni yorumu ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Yaşadığımız çağda da yeni yorumlar yapılmaktadır. Yorum farklılıkları belirli konularda gelenekçi ve çağdaşçılar arasında tartışmalara neden olmaktadır. Söz konusu meseleler tartışılırken taraflar zaman zaman geçmiş literatüre de atıfta bulunmaktadırlar. Gelenekçilerin geçmişe yaslanmaları doğası gereği iken çağdaşçılar da özellikle ülkemizde Mâturidî'ye yaslanmaktadırlar. Bir diğer ifade ile yeni Mâturidîcilik'in temsilcisi diyebileceğimiz bazı kimseler bir taraftan Eş'arî gelenek karşısında Mâturidî geleneği öne çıkarmanın gereğini savunurken diğer yandan da son dönemlerde tartışılan bazı meselelerde çağdaşçıların yaklaşımlarını benimsenmektedirler. Bu durum kargaşaya yol açmakta ve zihinlerde Mâturidî'nin de bu meselelerde çağdaşçılar gibi düşündüğü sonucuna ulaşılmasına yol açmaktadır.

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TİB, Tefsir ABD., Isparta, ishakozege@hotmai.com

Tebliğimizde bu husus ele alınarak iki konu özelinde çağdaşçıların yorumu ile İmam Mâturidî'nin görüşlerinin ne derece örtüştüğü irdelenmiştir. Konu genel bir çerçeve dahilinde işlenmiş olup çağdaşçı yorumu benimseyen kişilerin ismi zikredilmemiş, mübhem bırakılarak polemikten uzak durulmuştur. Çağdaş meseleler arasında seçim yapılırken toplumun farklı katmanları arasında daha yaygın olduğu düşünülen şefaathet ve hissî mu'cize konuları tercih edilmiştir. Bu arada altını çizerek belirtmek isteriz ki elde ettiğimiz sonuçların bu iki konu özelinde olduğu unutulmamalıdır. Bir giriş mesabesinde olan bu çalışmayı daha da genişletme niyetindeyiz.

Kaynak olarak İmam Mâturidî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın ülkemiz ilim adamları tarafından yapılan tahkikli baskısı kullanılmıştır.² Âyet metinleri, konuyu daha anlaşılır kılmak için dipnotta verilmiştir. Muhatapların seviyesi düşünülerek mümkün olduğunca âyetler tercüme edilmemiştir.

1-Şefaathet

Konuyla ilgili detaylara girmeden önce İmam Mâturidî'nin şefaathet hakkındaki görüşünü kısa bir şekilde ifade etmek yerinde olacaktır. Bu konudaki yaklaşımını *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'da şefaathet ile ilgili âyetlerin yorumunda açıkça ifade eden Mâturidî, *Allah'ın razı olduğu ve izin verdiği kimselerin, ister büyük ister küçük günah sahibi olsun mü'min kimselere şefaathet edebileceklerini kabul etmektedir*. Şefaathetle ilgili bütün âyetleri bu anlayış ile yorumlamıştır.

Mâturidî'ye göre kendisine izin verilecek kimseler, Hz. Peygamber (a.s), diğer Peygamberler ile tevhid ve şehadet ehli Allah'ın kullarıdır. Müşrik ve kâfir bir kimseye ya da putlara şefaathet yetkisi verilmesi kesinlikle söz konusu değildir.

Biz tebliğimizde başta da ifade ettiğimiz gibi Mâturidî'nin şefaathet hakkındaki görüşlerini çağdaş dönemde karşılaştığımız şefaatheti reddeden ya da farklı şekillerde yorumlayan kimselerin görüşleri ile mukayeseli olarak inceleyeceğiz. Her ne kadar arada çok uzun asırlar olsa da böyle bir mukayeseyi gerekli kılan sebepler bulunmaktadır. Zira çağdaşçı yorumcuların bir kısmı Kur'ân yorumu veya İslamî söylemlerinde genel olarak Mâturidî'ye yaslanmaktadırlar. Bunlar içinde şefaatheti reddedenlerin de bulunması doğal olarak Mâturidî'nin bu konuda nasıl bir yaklaşıma sahip olduğu? sorusunu cevaplamayı gerekli kılmaktadır. İşte bu nedenle tebliğimizde şefaathet konusu bu minvalde ele alınacaktır. Öncelikle şefaatheti reddedenlerin buna delil olarak getirdikleri âyetler ile başlamak istiyoruz.

Şefaatheti kabul etmeyen bazı çağdaşçı yorumcular görüşlerini genel olarak Kur'ân'da şefaathetin nefyedildiği âyetler ile delillendirmektedirler. Bu âyetlerde genellikle (شفع / şefe'a) fiili ya doğrudan bir olumsuzluk edatı ile ya da öncesinde yine olumsuzluk edatı bulunan (قبل) ve (نفع) fiilleri ile kullanılmıştır. Çağdaşçılar bu âyetleri şefaathetin olmayacağına, bu olgunun kesin bir şekilde reddedildiğine dair en önemli delil saymışlardır.

Bu düşünceye sahip olanlar genellikle söz konusu nefyin arka planında Kur'ân'ın iniş döneminde müşriklerin yanlış şefaathet algıları olduğunu ve Kur'ân'ın bu algıyı nefyettiğini söylemektedirler. Buna bağlı olarak nefyin umumi olduğunu iddia etmektedirler.

Mâturidî ise bu konuyu genel bir kaide ile çözümlenmiştir. (74/Müddessir/48)³ âyetinin tefsiri esnasında hem şefaathet ile ilgili âyetleri hem de benzeri meseleleri anlamada ölçü olacak bir kuralı (onun ifadesiyle aslı) zikretmiştir.⁴

Bu kurala göre; dayanağı iman olan bir fiil nefyedildiğinde bu fiilin izafe edildiği kimseye bakılması gerekmektedir. Şâyet kâfirlere izafe edilmişse buradaki nefy **kabulün** nefyini ifade eder. Ancak fiil iman ehline izafe edilmişse **fiilin nefyini** gerektirir.

Kur'ân'da şefaathetin nefyi de böyledir. Şefaathet fiili küfür ehline izafe edilerek

² Bu çalışma merhum Bekir Topaloğlu öncülüğünde Ahmet Vanlıoğlu'nun desteği ile *İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâturidî Araştırma Vakfı* bünyesinde muhtelif ilim adamının katkılarıyla yapılmış, *Mizan Yayınevi* tarafından basılmıştır.

³ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

⁴ el-Mâturidî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed (ö. 333/944), *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Tah. Abdullah Başak, İstanbul 2010, C.XVI, s.271 -275.

nefyedilmiş ise **bu onlar için şefaathçilerin olamayacağını bir diğer ifade ile şefaathçilerin şefaathlerinin onlara fayda etmeyeceği** anlamına gelir. Dolayısıyla şefaathin onlar için nefyini (yokluğu) gerektirir. Yani “لا شفيع لهم” “onlar için şefaath edici yoktur.” demektir.

Buna mukabil şefaathin nefyi iman ehline izafe edilirse **şefaathçilerin şefaathinden intifa / faydalanmanın nefyi anlamına gelir. Bizzat şefaathin nefyini (yokluğunu) gerektirmez.**⁵

Onun ilgili âyetleri bir kural olarak koyduğu bu ölçüyle yorumlanmasına 2/Bakara/48. (وَإِنفُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ) örnek olarak verebiliriz. Şefaathi kabul etmeyenler bu âyetin, şefaath konusunda nüzul sıralamasında en son indirilen âyet olduğunu ve bu âyetle Kur’ân’da şefaathin kesin ve açık olarak reddedildiğini iddia etmektedirler. Mâturidî ise bu âyeti yukarıdaki zikrettiğimiz asla uygun olarak değerlendirmiştir. Bu konuda iki görüş nakletmiştir.

Bunlardan birincisine göre (26/Şuara/100)⁶ ve (32/Secde/4)⁷ âyetlerinde olduğu gibi onların bir şefaathçisi yoktur ki; şefaath etsin.

İkinci görüşe göre (74/Müddessir/48)⁸ âyetinde olduğu gibi şâyet şefaath beklentileri olsa bile bunların şefaathleri kabul edilmez ve onlara fayda sağlamaz. Çünkü bunlara şefaath izni verilmemiştir. Zira (21/Enbiya/28)⁹ âyetiyle şefaath izni verilecekler belirtilmiştir.¹⁰

Çağdaş dönemde şefaath konusunda ihtilafa düşülen hususlardan bir diğeri (meşfu’) şefaath edilecek kişiler hakkındadır. Kimlere şefaath edilebileceği meselesini Mâturidî genellikle Mu’tezile’nin bu konudaki görüşlerine karşısında bir tavır sergileyerek yorumlamıştır.

Kendi ifadeleriyle bu konuda Mu’tezile ile Haricîlerden ayrıldığını belirterek şöyle demektedir. “Biz İslam ehlinden (günah-ı kebîre sahibi) büyük günah işleyen kimsenin şefaathi hak edebileceğini kabul ederiz. Hâlbuki onlar Allah Teâlâ’nın hükmünde büyük günah işleyenleri afv etmesini caiz görmezler.”¹¹

Mâturidî’ye göre Mu’tezile mezhebinde büyük günah işleyen kimsenin ateşte ebedi olarak kalacağına inanıldığı için büyük günah sahiplerine şefaathi nefy etmek gerekli olmuştur. Bu değerlendirmeyi yapan Mâturidî, Mu’tezile’nin söz konusu görüşlerine dayanak yaptıkları âyetleri zikretmiştir.¹² Bu âyetlere bakıldığında çağdaş dönemde şefaathi reddedenlerin dayandıkları âyetlerle aynı olduğu görülmektedir.

Mâturidî bu âyetleri zikrettikten sonra karşı delil olarak Kur’ân’da şefaathin Allah’ın iznine bağlandığını belirten âyetleri getirmiştir. Ona göre şâyet zikredilen bu âyetler ile şefaathin nefyi gerekli olmuş olsaydı bu âyetlerin (21/Enbiya/28)¹³ ve (20/Tâhâ/109)¹⁴ âyetleri ile tahkiki gerekirdi. Zira bu iki âyet-i kerimede Allah Teâlâ o gün bazı kimselere şefaath izni vereceğini belirtmektedir. Bundan da sabit olmaktadır ki; sizin şefaathin nefyi hakkında zikrettiğiniz şeyler mutlak olarak nefyi gerektirmemektedir. Bilakis bu konudaki nefy bazı mahlukata mahsus olduğu için şefaathin başkaları için sabitliği vacip olur. Mâturidî’ye göre şefaathi reddedenlerin delil olarak getirdiği yukarıda zikrettiğimiz âyetlerde şefaathin nefyi umumi olmayıp sadece küfür ehline aittir.

Çağdaşçı yorumcuların şefaathi reddederken hadisleri göz ardı etmelerine mukabil büyük günah sahipleri için şefaathin varlığını gerekli kılan ve bunu tefsir eden haberler olduğunu söyleyerek bu konuda haberlere itimadı benimsemiştir.¹⁵

⁵ Tevilâtü'l-Kur’ân, C.XVI, s.271, 272.

⁶ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

⁸ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

⁹ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمُ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ

¹⁰ Tevilâtü'l-Kur’ân, Tah. Ahmet Vanlıoğlu, İstanbul 2005, C.I, s.122.

¹¹ Tevilâtü'l-Kur’ân, C.XVI, s.272.

¹² (وَإِنفُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ) ; (Şuara 100 / وَمَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمُ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ) ; (Enbiya 28 / وَمَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمُ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ)

¹³ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمُ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ

¹⁴ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

¹⁵ Tevilâtü'l-Kur’ân, C.XVI, s.273.

Mâturidî, şefaatin günahkâr olmayan, tevbe etmiş kullar için olduğunu ve bunun Allah indinde derecelerinin artması anlamına geldiğine dair yaklaşımları da reddetmektedir.

Mu'tezile'den şefaatin gerçekleşeceğini kabul edenlerin varlığından bahseden Mâturidî bunların şefaati Allah Teâlâ'nın (40/Mü'min – Ğâfir/ 7)¹⁶ âyette zikrettiği dünyada meleklerin istiğfarını hak eden tevbe etmiş ve doğru yolu tutmuş kimselere has kıldıklarını zikrederek onların bu görüşünü tenkid eder.¹⁷

Bu görüşte olanlara şöyle denilir: Mü'min Suresi 7. âyet de zikredilen tevbe edip doğru yola tabi olan kimseler, tevbe edip doğru yola tabi olmaları sebebiyle kurtuluşu hak ettikleri için şefaatten nasıl bir faydalanmaları olabilir?

Şâyet onlar derlerse ki bu kimselerin şefaati ile elde ettikleri fayda Allah'ın indinde kıymetlerinin artması ve yüksek derecelere hak etmeleridir. Nitekim şahit âlemde de bir kişi kardeşini hükümdarların yanında güzel siretiyle zikreder ve onun hoş hikâyelerini anlatır ise bunun ile kardeşinin hükümdarlar yanında konumlarının yücelmesi kıymetlerinin artmasını istemesidir. Böylece hükümdarlar kardeşlerini yüceltir ve onurlandırır. İşte şefaatchilerin ahiretteki şefaati de dostlarını Allah'ın yanında hayır ile överek onların değerinin artmasını, Allah katında konumlarının yücelmesini istemeleridir.

Buna şöyle cevap verilir: muhakkak ki derecelerinde bu artış ancak şehvetlerinde ziyadeleşmektir. Bu ise menfaat olarak değerlendirilmez. Çünkü onların şehvetlerin artırılması hususunda bir ihtiyaçları yoktur ki; şefaati benzeri bir şey ile onların ihtiyaçları giderilip menfaate ulaşsınlar.

Bilinmelidir ki onların şefaati ile arzu edip bekledikleri şey kendisi ile menfaat elde edilecek şeydir. Menfaat ise ihtiyaç ile alakalıdır. Büyük günah sahipleri şiddetli bir ihtiyaç içerisinde oldukları için. Ancak tevbe edip Allah'a yönelenlerin ise böyle bir ihtiyacı yoktur dolayısıyla şefaatten müstağnidirler. Sonuç olarak büyük günah sahipleri hakkında şefaatin gerçekleşeceği sözü vacip olur.

Mâturidî söz konusu iddia hakkındaki soru ve cevapların ardından getirilen misalin geçersiz olduğunu da ortaya koymuştur. Zira şehadet âleminde bir hükümdarın yanında bir kişinin kardeşini güzel bir şekilde anması ile Allah Teâlâ'nın yanında aynı beklenti ile bir kişiyi güzelliği ile anmak arasında fark vardır. Çünkü melik veya hükümdar kendi yanında anılan kişinin iyiliğini bilmemek ile yani cehaletle malul iken Allah Teâlâ'nın böyle bir şeyi bilmemesi ve bundan dolayı onun iyiliğinin kendi yanında anılmasına ihtiyaç duyulması söz konusu edilemez.¹⁸

Dünyada şefaati edilecek kişinin hayırlarını bir başkasının yanında zikretmek o kişinin bunları bilmemesi yani cehaleti sebebiyledir. Onun yanında hayırla anılır ki bu kişiye karşı şefaati gerçekleşsin. Bu Allah için söz konusu olamaz. Zira Allah ârifdir kendisine tarif olunmaz.

Diğer yandan kişinin yanında anıldığı kimse hayırlara muhtaç kimsedir. Ancak Ahirette bu böyle olamaz. Çünkü Allah kullarından gelecek hiçbir şeye muhtaç değildir. Bu sebeple iki olay birbirinden tamamen farklıdır.¹⁹

Sonra affetmek, vazgeçmek önceden geçmiş bir suçtan dolayı cezalandırılmak istenen bir kişi için söz konusudur. İşlenmiş olan bazı küçük zelleler ki bunlar öfkeyi gerektirir. Bunu işleyen kişi bazı önemli ve rızası kabul edilen kişilerin şefaatiyle affedilir. O halde Allah'ın cezalandırılması gereken kişileri bazı hayırlı kimselerin / ebrarın şefaatiyle affetmesi de inkâr edilemez.²⁰

¹⁶ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

¹⁷ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.XVI, s.273. bkz. Tah. Ahmet Vanlıoğlu, İstanbul 2005, C.II, s.154- 155.

¹⁸ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.XVI, s.274.

¹⁹ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.II, s.155.

²⁰ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.XVI, s.275.

Mâturidî Şefaatin günahkârlara için olduğunu kabul etmektedir. Ona göre şefaath kendisi hakkında azap ve cezanın gerektiği kimselerdir. Cezası olmayan ve günahları affedilmiş kişiler için bir anlamı olmadığı gibi faydası da yoktur. Mâturidî burada kendi görüşünü “biz” lafzı ile açıklar: “bize göre şefaath günahkârlar içindir. Zira günahı olmayan bir kimsenin şefaate ihtiyacı olmaz. Nasıl ki istiğfarının günahkârlar için (40/Mü’min – Ğâfir/7)²¹ âyetinde zahir ise şefaath de böyledir.²²

Kimler Şefaath edebilir (İzin Kavramı); Mâturidî (10/Yunus/ 18) “*bunlar bizim şefaathçilerimizdir*” ve (39/Zümer/3) “*Yakınlaştırmaları için kulluk ediyoruz*” âyetlerini zikrederek şefaatin nefyedildiği kimselerin müşriklerin kendilerinden şefaath beklediği kimseler olduğunu söyler ve ardından şefaatin kimler için olacağını açıklar. Mâturidî’ye göre (39/Zümer/44)²³ âyetteki (قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا) ifadesi şöyle anlaşılmalıdır. “Şefaatin tamamına malik olan sadece Allah’tır. Allah’ın şefaath yetkisi verdiği ve razı olduğu kimseler dışında hiç bir kimse ona malik olamaz. Bunun dışında bir kimse şefaath kendisine ait kılarsa bunun aslı yoktur.” Allah Teâlâ kime izin vermişse onlar şefaath edebilir.²⁴

Mâturidî şefaath için kendisine izin verilenler arasında nebileri ve resulleri zikretmektedir. (10/Yunus/17-18)²⁵ âyetlerinin yorumunda bu âyetin devamında gelen سُبْحَانَهُ تenzih ifadesinden sonra şefaath edebilecekler hakkında bir açıklama yapmıştır. Ona göre Allah Teâlâ izin verdiği kimseler dışında kendisinden şefaath beklenen kimselerin kendi katında şefaathçi kılınmasından münezzehtir. Çünkü şefaathçi olacak kişinin şefaath beklenen yanında kadru kıymeti olmalıdır. Bu ise kulun yaptığı ibadetlerle olur. Kulluğu olamayanın refakatçiliği söz konusu olamaz. **Allah, nebiler (enbiya) ve elçiler (rusul) dışında burada zikredilen kişilerin kendi katında şefaathçi kılınmasından münezzehtir.** Bunlar zarar ve fayda vermeye malik olmadıkları gibi şefaate de malik değildirler.²⁶

Mâturidî şefaath için izin verilenler kapsamına salih kimseleri de dahil etmektedir. (19/Meryem 85-87)²⁷ âyette (مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَانِ عَهْدًا) ifadesiyle istisna edilen kimselerin vasfı hakkında üç görüş nakletmiştir.

Birincisi; Allah’tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir. İkincisi: Amel-i salihtir. Üçüncüsü: 78. Âyette zikrettiğimiz üzere namazdır. Ancak “ahdin” aslı; Vefa şartının koşulduğu bir şey olmalıdır. Böylece şart koştuğu şeye vefa gösterebilsin. Bu da Allah emir ve nehiyelerine vefa göstermektir.²⁸

Bu konuyla ilgili benzer bir yorumu (21/Enbiya/28)²⁹ âyette zikredilen (لِمَنْ ارْتَضَى) ifadesi vesilesiyle yapmıştır. Ona göre (لِمَنْ ارْتَضَى) ifadesi kendisine izin verilen demektir. Bu ifade hem şefii’ hem de meşfu’ bih’e tevcih edilebilir. Şâyet “Şefii”e hamlonulursa Allah’ın kendisinden, dininden ve amelinden razı olduğu kişiye şefaath izin vereceği, “meşfu bih”e hamlonursa Allah’ın mezhep / gidişat ve amelinden razı olduğu kişiye şefaath edilebilme izni vereceği anlaşılır.

Sonra şefaath asıl olarak sadece amelde taksir olunan şeyde söz konusudur. O halde kendisinin şefaath edilen kişi ya küçük günah sahibidir ki; bundan dolayı azaba uğrayabilir. Ya da büyük günah sahibidir. İşte burada büyük günah sahibinin affedileceğine ve azabından vaz geçileceğine delil vardır. Aynı şekilde Mu’tezile’ye de reddiye vardır. Çünkü onlara göre küçük günah sahibi affedilmiştir, bundan dolayı azaba uğraması caiz değildir, büyük günah

²¹ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

²² *Tevilâtü'l-Kur’ân*, C.II, s.154. Ayrıca bkz. *Tevilâtü'l-Kur’ân*, Tah. Murat Sülün, İstanbul 2007, C.IX, s.168.

²³ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

²⁴ *Tevilâtü'l-Kur’ân*, C.XII, s.345.

²⁵ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ فَلَا تَنْتَبِهُونَ اللَّهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

²⁶ *Tevilâtü'l-Kur’ân*, Tah. Hatice Boynukalın, İstanbul 2006, C.VII, s.32.

²⁷ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَانِ عَهْدًا

²⁸ *Tevilâtü'l-Kur’ân*, Tah. Mustafa Yavuz, İstanbul 2008, C.IX, s.168.

²⁹ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَنْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ

sahibi ise onun affı ve azabından vazgeçilmesi caiz değildir, bilakis bu kişiler ebedi olarak azaba uğrayacaklardır.³⁰

Mâturidî bu görüşünü (20/Tâhâ/109)³¹ âyetinin tefsirinde de tekrarlar. Ona göre bu âyetin yorumunda iki vecih vardır. Her ikisi de şefaathâçilere izin verilmesi manasına gelmektedir. Ancak iznin meşfu' bih için olması da mümkündür. İster şefaathâç edecek kişi ister şefaathâç edilecek kişi olarak yorumlansın âyetteki (وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا / Allah'ın izin verdiği bu kişiden razı olduğu söz): tevhide ve şehadet sözüne muvaffak kıldığı kimselerdir.³²

İzin verilenler içinde asla kâfirler olamaz. Mâturidî (34/Sebe/23)³³ âyette şefaathâç izni verme halini inkârcılara bağlayarak tefsir eder. Allah'ın kendisinin şefaathâç izni verdiği hariç hiçbir kimse şefaathâç malik değildir ve Allah kâfirlerden hiçbir kimseye de şefaathâç izni vermemiştir.³⁴

Şefaathâç konusundaki tartışmalarda medar-ı münakaşa edilen hususlardan birisi de Meleklerin şefaathâçidir. Mâturidî (43/Zuhur/86)³⁵ âyette şefaathâç malik olamayacaklar şeklinde müphem olarak zikredilenleri melekler olarak tayin etmiştir. Bu âyette müşriklerin zannettiğinin aksine meleklerin kendilerine şefaathâç edemeyecekleri anlatılmıştır. Onların bu zannının ardında meleklerin Allah indinde hususi konumları olduğunu görmeleri yatmaktadır. Bunu görünce onların şefaathâçini ummuşlardır. Tıpkı bir kralın yanında özel konumu olan insanlardan krala kendileri için şefaathâç olmalarını beklemeleri gibi. Ancak burada şefaathâç beklentisinde olanlar müşriklerdir. Çünkü onlar hatalı bir inanışla meleklerle kulluk etmektedirler. Bunun için melekler onlara şefaathâç malik olamayacaklardır. Nitekim yaşadığımız hayatta da kral kendisini bırakıp ta başkalarına tazim eden kişilere şefaathâç etmediği gibi Allah Teâlâ'da meleklerle tapanlara şefaathâç edilmesine izin vermez.

Mâturidî âyetteki (الْأَمِّنُ شَهِدَ بِالْحَقِّ) /hakka şahid olma kaydını meşfu'u leh / kendilerine şefaathâç edilen kişiler olarak anlamıştır. Buna göre melekler Allah'ın razı olduğu kimseler dışında başkasına şefaathâç edemezler. (الْأَمِّنُ شَهِدَ بِالْحَقِّ) /hakka şahid olma vasfı ise Allah'ın şefaathâç edilmesine izin verdiği kimseler olup Allah'ın vahdaniyetine ve ulûhiyetine şahid kimselerdir. Yani melekler bu vasfa sahip olmayan kişilere şefaathâç edemezler. Onlar ancak hakka şahid olan Allah'a ibadet eden kimselere şefaathâç edebilirler.³⁶

2- Mu'cize

Çağdaş dönemde Kur'ân tefsirinde görülen tartışmalardan bir diğeri Hz. Peygamber (a.s)'a hissî mu'cize verilip verilmediği şeklinde cereyan etmektedir. Çağdaşçıların bir kısmı bazı âyetleri delil getirerek Hz. Peygamber'in (a.s)'ın tek mu'cizesinin Kur'ân olduğunu iddia etmekte ve hissî mu'cizelerinin çoğunu reddetmektedirler. Acaba Mâturidî de böyle mi düşünmektedir?

Bu konuda öncelikle yine belirtmek gerekir ki; Mâturidî bu meseleyi de belirli bir usûl çerçevesinde ele almıştır. *Te'vîlatü'l-Kur'ân*'da Hz. Peygamber'e üç tür mu'cize verildiğini ve bunların haberî, aklî ve hissî (sem'î) mucizeler olduğunu söylemektedir.³⁷ Ona göre diğer Peygamberlerin elinde nasıl hissî mu'cizeler gösterilmişse aynı şekilde Hz. Peygamber'e de hissî mu'cizeler verilmiştir.³⁸

İnşikâk-Kamer'den bahseden Kamer suresi 2. âyet vesilesiyle “âyet” kelimesini açıklayan Mâturidî, Hz. Peygamber'e verilen mu'cizelerin umurunun ve çoğunun aklî ve

³⁰ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.IX, s.273.

³¹ *يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا*

³² *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.IX, s.237.

³³ *وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ*

³⁴ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, Tah. Ali Haydar Ulusoy, İstanbul 2008, C.XI, s.423.

³⁵ *وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ*

³⁶ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, Tah. Murtaza Bedir, İstanbul, 2008, C.XIII, s. 286 – 288.

³⁷ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, Tah. Masum Vanhoğlu, İstanbul 2009, C.XIV, s.227.

³⁸ *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, C.XII, s.226.

sem'î olduğunu söylemektedir. Ona göre bu âyetteki yüz çevirme onların sefihlikleri ve inatçılıkları sebebiyle hissî mu'cizeyi görüp yüz çevirmeleridir.³⁹

Mâturidî'nin Hz. Peygamber'e verilen mu'cizeler hakkında dikkat çekici bir yaklaşımı vardır. Hz. Peygamber'e verilen mu'cizeler karşısında müşriklerin yaftalamalarını mu'cizelerin nev'ine göre tasnif etmiştir. İnanmayanlar onun aklî mu'cizelerini; “*mecnun*”, haberî mu'cizelerini “*esâtîrû'l-evvelîn*”; hissî mu'cizelerini ise “*sâhir*” yaftalamasıyla nitelemişlerdir. Mâturidî'ye göre müşriklerin “*sâhir*” demeleri onun hissî mu'cizelerinin varlığını göstermektedir.⁴⁰

Bu ve benzeri ifadelerinden Hz. Peygamber'e hissî mu'cizeler verildiğini prensip olarak kabul ettiği açıkça anlaşılan Mâturidî *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'da bunlardan bazılarını saymıştır. **İnşikâk-ı kamer, parmaklarının arasından su akması, İsra (Hz. Peygamber'in bir aylık mesafeyi bir gecede gitmesi), zehirli koyunun etinin konuşması** gibi birçok hissî mu'cizesi olduğunu söyler.⁴¹ Bunların bir kısmını da detaylı olarak anlatır.

Parmaklarından sular akması: Fetih suresi birinci âyeti izah ederken bu fethin Mekke veya Hudeybiye olduğuna dair iki görüşü naklettikten sonra Hudeybiye'de iki büyük mu'cize vardır diyerek **buraya katılanların susuz kalmaları üzerine bir kaba Hz. Peygamber'in elinden suların akması ve bu suyun 1500 kişiye yetmesini** naklederken bunun **açık ve büyük bir hissi mu'cize** olduğunu söyler.⁴²

Mâturidî “*Kitabu't-Tevhid*”de de hissî mu'cizelerden bahsetmiştir. **Ağacın Hz. Peygamber'in huzuruna gelmesi, taşın selam vermesi** bunların hepsi şöhret bulmuş ve ashab tarafından nakledilmiştir. **Birçok insanın az bir sudan içip kanması, az bir yemekle birçok insanın doyması, Beytü'l-Makdis olayı, kütüğün inlemesi, huzurunda devenin halinden şikâyet etmesi** de bunlardandır.⁴³

Bu tespitten sonra Hz. Peygamber'e hissî mu'cize verilmesini reddedenlerin görüşlerini delillendirdikleri âyetler hakkında Mâturidî'nin yorumlarına bakmak istiyoruz. Bu görüşte olanlar genellikle Kur'ân'da müşriklerin Hz. Peygamber'den ona bir âyet / mu'cize indirilseydi tarzındaki âyetlere dayanmaktadırlar. Bunlardan birisi de (6/En'âm /37)⁴⁴ âyettir. Mâturidî bu âyeti tefsir ederken Hz. Peygambere hissî mu'cize verilmediğini düşünenlerin aksine ona aslında birçok hissî mu'cize verildiği şeklinde anlar ve bunları semiyât âyetleri isimlendirmesiyle zikrederek şu örnekleri verir. **Bir tastaki az bir sütü birçok insana içirmesi, iki aylık mesafeyi bir gecede katetmesi (isra) kendisi için kızartılmış oğlağın konuşması, minberin inlemesi ve bunun gibi bir çok mu'cize...**⁴⁵

Hissî mu'cizeleri reddedenlerin bir kısmı bu konuda ümmetin dile getirdiği mu'cizelerin arkasında Hz. Peygamber'i diğer Peygamberlerle yarışırma hissiyatının yattığını düşünmektedirler. Bu tahlile dayanarak söz konusu mu'cizeleri geçersiz kılmak istememektedirler. Hâlbuki Mâturidî'nin ifadelerinden onun böyle bir yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Ona göre diğer Peygamberlere verilen hissî mu'cizelerin benzerleri Hz. Peygamber'e de verilmiştir. Sebe suresi 12. âyet vesilesiyle Hz. Davud ve Hz. Süleyman (a.s.)'a verilen mu'cizeleri anlatırken Hz. Peygamber'in de buna benzer mu'cizeleri olduğunu söyler.

Meselâ Hz. Süleyman'a **rüzgâr verilmesi** gibi Hz. Peygamber'e de **bir gecede iki aylık mesafeyi Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yürütülmesi (İsrâ)**, Hz. Süleyman'a **cinnî ve insî yardımcılarının verilmesi** gibi Hz. Peygamber'e de verilmiştir diyerek “**Bir aylık mesafede bulunduğum halde, korku ile düşmanlarıma galebe çaldım.**”

³⁹ *Tevilâtü'l-Kur'ân*, C.XIV, s.227.

⁴⁰ *Tevilâtü'l-Kur'ân*, C.XII, s.209; Tah. Ertuğrul Boynukalın, İstanbul 2006, C.VI, s.232.

⁴¹ *Tevilâtü'l-Kur'ân*, C.II, s.308.

⁴² *Tevilâtü'l-Kur'ân*, C.XIV, s.7.

⁴³ el-Mâturidî, *Kitâbü't-Tevhid*, Thk. Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, İstanbul 2003, s.317; *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*, Çev. Bekir Topaloğlu, İstanbul 2002, s.256.

⁴⁴ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

⁴⁵ *Tevilâtü'l-Kur'ân*, Tah. Ertuğrul Boynukalın, İstanbul 2006, C.V, s.58.

Sözünü nakletmiştir. Bunun Hz. Süleyman'a verileden daha büyük olmasa da onun altında olmadığını da ifade etmiştir.

Hız. Davud'a demirin yumuşatılmasına mukabil, Hz. Peygamber'e **inşikâk-ı kamer** mu'cizesi verilmiştir. Bu mu'cize âyette zikredilenden daha azametlidir. **Hız. Musâ (a.s.)'a taştan pınarlar fişkırtılmasına** karşı Hz. Peygamber'e de **mübarek parmakları arasından pınarlar** akıtılmıştır. Bu da âyettekinden daha azim olmasa da onun altında da değildir. **Hız. İsa (a.s.)'a** verilen, elinde Allah Teâlâ'nın **ölülere hayat vermesine** gelince Hz. Peygamber'e sunulan **zehirlenmiş oğlak etinin dile gelip konuşması** ve "*Muhakkak ki ben zehirliyim benden yeme demesi*"ni zikreden Mâturidî bunun birçok emsali olduğunu söyler.

Bu konudaki yaklaşımını bir kaide ile ifade etmiştir: **Herhangi bir Peygamber hakkında bir mu'cizeden bahsedildiğinde bilinmelidir ki; Hz. Peygamber içinde bundan daha azim veya benzeri bir mu'cizenin olması mümkündür.**

Kur'an'da diğer Peygamberlerin mu'cizelerinin zikir nedeni hakkındaki yaklaşımı da dikkat çekicidir. Mâturidî'ye göre diğer Peygamberlere ait mu'cizelerin zikredilmesi diğer dinlerin müntesiplerine yöneliktir. Muhataplara bunların sadece Hz. Peygamber verilmediği onun kardeşi diğer peygamberlere de benzerinin verildiği bildirilerek Hz. Peygamber'e verilen mülk ve şerefi kıskanmalarına mani olunmuştur.⁴⁶

Çağdaşçılar Hz. Peygamber'e hissî mu'cize verilmediğini iddia ederken dayandıkları en önemli delil (17/İsra/59)⁴⁷ âyetidir. Onlara göre bu âyet Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka mu'cize verilmediğini göstermektedir. Bu nedenle inşikâk-ı kamer gibi mu'cizeler bu âyete muhalif olduğu için reddedilmelidir. Mâturidî ise bu âyeti de belirli bir usul çerçevesinde yorumlamıştır.

Mâturidî bu âyeti tefsir ederken (وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ) ifadesi ile getirilmediği bildirilen mu'cizeyi genel olarak tüm hissî mu'cizeler olarak anlamamış bilakis tahsis etmiştir. Burada inkarcıların talep ettiği mu'cizeler kastedilmiştir. Bu tür mu'cize taleplerine karşılık verilmediği anlatılmaktadır. Bunun nedeni ise bu konudaki sünnettullahıdır. Bilinmektedir ki şâyet istenilen mu'cize getirildiğinde isteyenler buna rağmen iman etmez de yüz çevirirlerse helak gerekmektedir. Allah Teâlâ rahmetiyle bu ümmeti dünyada toplu helak edilmekten muaf tuttuğu için bu tür mu'cizeleri göndermemiştir. Mâturidî bu yorumunu (21/Enbiya/107)⁴⁸ âyeti ile desteklemiş ve yukarıdaki âyete şöyle anlam vermiştir: "*Mu'cizeler getirmememize engel ancak bu ümmeti kökten yok edecek bir helak ile helak etmeyeceğimize ve azap etmeyeceğimize dair daha önce verdiğimiz sözümüz ve rahmetimizdir.*"

Mâturidî neden bu türden hissî mu'cize gönderilmediğini farklı bir açıdan gerekçelendirmiştir. Ona göre bu âyetin öncesinde Hz. Peygamber'in risâletini ispat edecek başka bir mu'cize ve delile ihtiyaç bırakmayacak derecede yeterli mu'cize ve delil gönderilmiştir. Bu nedenle bu âyette belirtilen kişilerin yeni bir mu'cize istemeleri inat ve temerrütlerindedir. Bir şeyi öğrenmek ve irşad olmak maksadıyla değildir. Bu tür isteklerine cevap verilse ve yüz çevirseler helak edileceklerdir. Mâturidî bu görüşünü de (6/En'âm/8)⁴⁹, (15/Hicr/7,8)⁵⁰, (5/Mâide/112-115)⁵¹ muhtelif âyetler ile desteklemiştir.⁵²

Mâturidî muhatapların isteklerine cevap vermede onların samimiyetlerine bakıldığını başka âyetlerin yorumunda da zikretmiştir. Muhatapların taleplerinde samimiyetsizliklerine (İsrâ 90 ve 95) âyetlerini örnek vermiştir. Kural olarak Hz. Peygamber'e yönelik taleplere ancak samimiyet olursa cevap verilmiştir.⁵³

⁴⁶ *Tevîlâtü'l-Kur'an*, C.XI, s.410.

⁴⁷ وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأُولُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا

⁴⁸ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

⁴⁹ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ

⁵⁰ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ (7) مَا نُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنظَرِينَ (8)

⁵¹ إِذْ قَالَ الْخَوَارِجِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

⁵² *Tevîlâtü'l-Kur'an*, Tah. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul 2006, C.VIII, s.304-306.

⁵³ *Tevîlâtü'l-Kur'an*, C.VIII, s.356-357.

Hissî mu'cize konusundaki teorik çerçeveden sonra Mâturidî ile çağdaşçılar arasında hissî mu'cizeye yaklaşımları açısından mukayeseye İnşikâk-ı Kamer mu'cizesini örnek olarak verebiliriz. Mâturidî (54/Kamer/1,2)⁵⁴ âyetlerini yorumlarken ayın yarıldığını kabul etmiştir. İlginç olan, bunu reddedenlere cevap verirken sanki çağdaşçıların itirazına cevap verir gibidir. Zira aynı itirazlar Mu'tezilî olan Ebûbekir el-Asamm (ö.200/816) tarafında da dile getirilmiştir.

Mâturidî bu âyeti yorumlarken öncelikle kabul etmeyenlerin görüşlerini nakletmiştir. Bir yoruma göre اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ افْتِشَاقَ الْقَمَرِ şeklinde. Yani kıyamet saati yaklaştı kamerin yarılması yaklaştı demektir. İkinci yoruma göre burada takdim ve tehir vardır. اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْتَشَقَّ الْقَمَرُ ifadesi; kıyamet yaklaştı. Onlar bir âyet görseler yüz çeviriler. Her ne kadar ay da yarılrsa şeklindedir. **Bu iki görüşe göre inşikak-ı kamer gerçekleşmemiştir. Kıyamet esnasında gerçekleşecektir.** Bu Ebûbekir el-Asamm'ın görüşüdür. Ona göre şâyet bu Hz. Peygamber zamanında gerçekleşmiş olsaydı **afak ehline bu gizli kalmazdı. Onlar tarafından görülseydi bu tevatüren nakledilirdi.** Zira bu öyle acayib / garib bir iştir ki insan tabiatı bu tür gariplikleri neşretmek üzere yaratılmıştır.

Bu itirazı zikreden Mâturidî cevaben şöyle der: Fakat ehl-i te'vilin umumu ayın yarıldığını ve bunun Hz. Peygamber'in mu'cizelerinden olduğunu kabul etmişlerdir. Mâturidî bunun ardından İbn Mes'ud'dan gelen rivâyeti metin olarak nakletmiştir.⁵⁵ Bunun benzeri Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Huzeyfe, Cübeyr b. Mut'ım rivâyetlerinin de olduğunu ve sahabeden bir grubun da ayın yarılmasını gördüklerini söylemiştir.

el-Asamm'ın şâyet gizli olmayıp zahir olsaydı sözüne de cevap vermiştir. Ona göre bu zahir olmuştur. Çünkü sahabeden birçok kişi tarafından rivâyet edilmiş olup havasstan ve avamdan mütevâtirdir. Bu iş onların arasında fâş olmuştur. Hatta bunu duymamış kişi çok azdır. Ayrıca kitabın zahiri de bunu dile getirmektedir. Ancak kişi kitabın konuşmadığı şeyi muhafaza etmekle de mükellef kılınır. Lafzın hakikati ile amel etmek vaciptir.

Bazılarına göre bunu Allah Teâlâ'nın bunu bulutla gizlemiş olması ya da onları başka bir işle meşgul etmesi da caizdir. Gökteki işleri kendi lehinde kullanan bazı aldatıcı kimselerin kendi batıl davalarını teyid için bunu kullanmalarını engellemek için bunu bir önlem ya da katından lütuf olarak yapmıştır. Yine muhtemeldir ki: Bunu afak ehlinden gizlemiş ancak kendi aleyhlerinde delil olacıklara açık etmiştir. Kâfirler bunu ketmetmişler sahabeden gören müslümanlar ise nakletmişlerdir.⁵⁶

Sonuç

Mâturidî sadece kelimada değil aynı zamanda tefsir alanında da kendi şahsına münhasır bir müfessirdir. Maalesef görüşleri tefsir literatüründe gereğince yer bulmamıştır. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Ancak yakın zamanda *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın ülkemiz ilim adamları tarafından titiz bir şekilde tahkik edilip yayılmasıyla birlikte tefsiri üzerinde yapılan çalışmalar artmaya başlamıştır. Şüphesiz tarafsız çalışmalar bize Mâturidî düşüncesini daha iyi ve doğru anlama, kavrama fırsatı verecektir. Bunun için ilmî çalışmalarda Mâturidî'yi harici paradigmalara payanda yapmak yerine kendi görüşleri muvacehesinde anlamak gerekmektedir.

Tebliğimizde işlediğimiz konu böyle bir endişenin ürünüdür. Zira genelde İslam dünyasında ve özelde ülkemizde muhtelif meselelerde iki zıt uçta (gelenekçi ve çağdaşçı olmak üzere) farklı tonlarda islamî söylemeler ve tefsir yorumları görülmektedir. Tabii olan bu durum zaman zaman ilmî açıdan tasvip edilemeyecek sonuçlara yol açmaktadır. Bu gruplar kendi görüşlerini kadim ulemaya yaslama gereği hissetmekte ancak bunu yaparken kaynağa yeterince refere etmemektedirler.

⁵⁴ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْتَشَقَّ الْقَمَرُ

⁵⁵ Müslim, 8/132; Tirmizî, 5/397; Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, 1/447.

⁵⁶ Tah. Masum Vanlıoğlu, İstanbul 2009, C.XIV, s.226.

Bunlar arasında çağdaşçılar genellikle görüşlerini Mâturidî'ye dayandırmaktadırlar. Hatta ülkemizde ve İslam dünyasında yaşanan birçok sorunu Eş'arî geleneğe bağlayarak çağdaş gelişmelerin önünü açmak için Mâturidî geleneğe yönelmeyi teklif etmektedirler. Mevhum bu iddianın somut örneklerle desteklenme beklentisi bir yana çağdaşçıların yaklaşımları ile Mâturidî'nin ne denli örtüştüğü de belirlenmelidir.

Tebliğimizde bu tarz bir araştırma yapılarak son dönemde tartışılan iki konu; şefaati ve hissî mu'cize meselesi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak İmam Mâturidî'nin bu iki konuda çağdaşçılardan ziyade gelenekçiler gibi düşündüğü görülmüştür. Çağdaşçıların aksine şefaati ve hissî mu'cizeyi kabul etmektedir. Hatta somut olarak ele alınan inşikâk-ı kamer mu'cizesinde de çağdaşçılara dayanak olamayacak görüşlere sahiptir. Bilakis bu iki konuda Mu'tezile'ye verdiği cevapları neredeyse bir kısım çağdaşçıların itirazlarına cevap gibidir. Bu da çağdaşçıların görüşlerinin her ne kadar ta'mim etmek doğru olmasa da en azından bu iki konuda Mâturidî'ye'den ziyade Mu'tezileye yakın olduğunu göstermektedir.